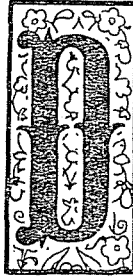


Dil

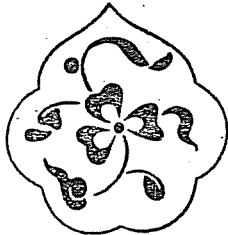
Lisanımızdaki Soysuzlaşma

Fazıl Senai SARPER



ünyanın en güzel lisanlarından biri, hiç şüphe yok, türkçedir; fransızca da öyle. Bu lisanı biz Türkler kadar iyi telâffuz eden başka bir millet de yoktur diyebiliriz. Bu da, türkçenin çok âhenkdar kelimelerden terekkep etmesinden ileri gelmektedir. Ne yazık ki, lisanımız, gün geçtikçe, bambaşka bir hüviyete büründürülerek tanınmaz ve anlaşılmaz bir hale sokulmaktadır. Bir milletin bekası, ancak, yüksek ahlâkî meziyetleri ve bünyesine uygun hususiyetleri haiz lisanıyla kaim olabilir. Onun en ufak bir kelimesini bile değiştirmeye kimsenin ne hakkı vardır ne de salâhiyeti! Bizde ise, ne yazık ki, hedefleri mâlum bir takım şuarsuz kimseler, vahşi kabilelerin lisanlarında bile aslâ yer alamayacak olan, her bakımdan mânasız, âhenksiz ve uydurma kelimeleri, inanılmaz bir küstahlıkla lisanımıza zorla kabul ettirmek için gayret sarfetmektedirler. Artık bu menfur davranışlara milletçe son vermenin zamanı çoktan gelmiştir. Bunu başarmamız lâzımdır. Mutlaka başaracağız!

Bundan yirmi şu kadar sene evvel, büyük bir fabrikada muhaberât şefi olarak istihdam edildiğim sıralarda, bağı bu-
lunduğumuz Umum Müdürlükten bâdema Osmanlıca kelimelerin kullanılmaması hakkında bir tamim gelmişti. Bu tamime Osmanlıca kelimelerin karşılığını ihtiva eden bir de sözlük ekli bulunuyordu. Çoğu uydurma ve bir kısmı artık kullanılmayan kelimelerdi bunlar. Meselâ çabuk sevki icap eden mektupların baş tarafına eskisi gibi «acele» kelimesini değil de «ivcödi» kelimesini yazacaktık. Bütün gayretlerime rağmen, Umum Müdürlüğün talimatını yerine getiremedim ve eskiden olduğu gibi, «acele» kelimesini kullanmakta devam ettim. Çok kıymetli ve mert bir insan olan müdürümüz bir gün beni bu hususta ikaz etmek istedi. Umum Müdürlük tarafından muahaze edilebileceğimizi hatırlatması üzerine, kendisine: «Beyefendi, bu ve buna benzer sakil kelimeleri kullanmak zorunda kalmaktansa, istifamı takdim etmeyi tercih ederim.» dedim. Fikrime tamamen iştirak ettiğini ihsas eden Müdürümüz ısrar etmedi ve bu suretle de Umum Müdürlüğün mânasız ve yersiz tamim hükümlerini, servisimi alâkadar eden yazılarda tatbik ettirmedim.



Uzun seneler evvel, Paris'te bulunduğum sıralarda, bir gün metro için bilet alırken, gişe memuruna: «Donnez-moi un ticket, s.v.p.» demiştim. Malûm olduğu veçhile, bilet mânasına gelen ve imlâsı ticket şeklinde yazılan bu kelimenin, dalgınlıkla, İngilizcesini telâffuz ederez «tike» yerine «tiket» demiştim. Kadın memur, bana hitap ederek: «Mösyö, bu kelime şimdiye kadar lisanımızda «tike» olarak telâffuz ediliyordu. Acaba, Fransız Akademisi bu hususta yeni bir karar aldı da benim haberim mi olmadı? Lütfen beni tenvir eder misiniz?» Kadın benimle ne güzel alay etmişti. Utancumdan kıpkırmızı kesilerek, hiçbir şey söylemeden, daha doğrusu söyleyemeden, oradan âdetâ koşar adımlarla uzaklaşım. Memur, lisanına karşı işlenen ufak bir hatayı dahi hoş karşılamamıştı. Ne kadar haklıydı!

Beş on sene kadar evvel, Fransız Akademisine âza intihap edilen, şimdi ismini hatırlayamadığım bir zatla röportaj yapan gazetecinin biri, kendisine tasavvurlarının nelerden ibaret olduğunu sorması üzerine, yeni akademisyen ona şu cevabı vermişti: «Her şeyden evvel, güzel lisanımıza nasıl sokulduğu anlaşılamayan şu sakalet nümunesi «contacter» kelimesinin kullanılmaması için elimden gelen bütün gayreti sarf edeceğim.»

Ya biz? Evet, ya biz ne yapacağız, halimiz ne olacak, dilimizdeki bu keşmekeş ne zamana kadar devam edecek? Köca bir milletin mukadderatı ile geliş-güzel oynanmasına ne zamana kadar göz yumacağız?

Aylık bir musiki mecmuasında neşredilen makalelerde gözüme, öylesine garip, öylesine zevksiz ve öylesine korkunç bir takım kelime ve tâbirler ilişti ki, onları okuduğuma da okuyacağıma da bin kere pişman oldum. Esasen, şunu da ilâve edeyim ki, çince okuyormuşum gibi, hiçbir şey anlamadım. Lisanımıza nasıl hakaret edildiğini, okuyucularımızın da anlayabilmesi için, o satırları aşağıya derc etmeyi uygun buldum:

«Duygulusluk, bağdar, saydam duvarı, ölçülülük, tüm mutsuzlar, yıkılmışlık, yansımalar, urunç,

tür etkilemesi, ayrıntı, bağday, yalnızlık, yoğunluk, küntlük, uyum, ilintili, kutsamalar, soyut veya somut, ezgisi yönünden, ayrıntılık yığılmesi, kırık yığılme, yığıt ağıtlaması, ayrıksın yönler, kişiye küğ, yaşamı soyut tutkularımızla, yaşama anlam verme çabası, bir isteğimizi yansıtır...»

Bir de şu cümleleri okuyalım, okuyalım da hep beraber ağlayalım:

«O çağlarda tüm sanatların temelinde edebiyat yatar olmuştur. Resim, bir yazın sanatıymışcasına anlaşılmazdır, yıllarda biçim kaygısından, anlatım özelliğinden önce soyut veya somut bir öykücünün düşün gücünün duyurtulması, ya da bir duygunun düşüncel öyküsünü yapmak sözkonusudur. Küğ de o günlerden bu yana bir anlama ulaşması için edebiyatlaştırılmak illetinden kurtulamamıştır.» «Sanat yapıtlarının da birer adı vardır, ya da birden çoğu, yabancı adlarını kimlerimiz Türkçeye çevirir; kimleri olduğu gibi söyler, yazar, Gelgelelim, Osmanlı dağınıklığından çıkıp Cumhuriyet birlik anlayışında karar kılaberi artık bir Türkçe uğruna giriştiğimiz çaba - özellikle yeni yetişen kuşaklar bakımından - yemişini verdiği bu zamanda artık Türkçeleşmesine edilmelidir ama her yabancı adı Türkçeleştirebilir miyiz?»

Ne feci, ne hazin bir duruma düşmüşüz! Bu yazıları okumamak ve işitmek için, insanın kör ve sağır olacağı geliyor.

Lisanımızın zaptırapıt altına alınması zamanı çoktan geldi ve hatı geçti bile. Onun büsbütün soyuzlaşmasını önleyecek tedbirlerin bir an evvel alınması ve hatta icabında bu hususta kanunlar çıkarılması kat'i bir zaruret haline gelmiş bulunmaktadır.

Her şeyden evvel, Kral Louis XIII zamanında kurulan ve o zamandan beri mevcudiyetini hâlâ muhafaza eden «Fransız Akademisi» şeklinde bir Akademi kurmamız gerekmektedir.

Sahsiyet sahibi, politika ile ilgili olmayan, bilgili, şerefli ve kelimenin tam mânasıyla dürüst insanlardan terekkep edecek bir Türk Akademisi. İşte bundan dolaydır ki, Fransız Akademisinin kuruluş şekli, geçirdiği istihaleler ve ifa ettiği hizmetler hakkında

biraz malûmat vermeyi faydalı adettik:

Resmî bir teşekkül olarak 1634 yılında kurulmuş olan Fransız Akademisinin nizamnamesini bizzat Kardinal de Richelieu hazırlamıştır. Akademinin kırk kişiden mürekkep âza adedi ile bunların intihaplarına müteallik hükümleri de yine kudretli nâzır tesbit etmiştir. Akademinin tesisi, Kral Louis XIII tarafından tasvip edilmiş olmasına rağmen Parlamento, başlangıçta bu görüşe iştirak etmemiş ve ancak iki sene süren uzun-tereddütlerden sonra, o da, âzalarının siyasetle uğraşmamaları şartıyla, bu kuruluşu tasdik etmiştir.

Fransız tarihinin en şöhretli devlet adamlarından biri olduğuna kimsenin şüphesi bulunmayan Richelieu'nün vefatından sonra, Akademinin kapanmasına ramak kalmıştı. Malûm olduğu veçhile, muasırlarından pek çoğu Richelieu'den nefret ederlerdi. Bu itibarla, onun damgasını taşıyan her şeyi yok etmek için gayret sarfetmişlerdir. Âzalarından Vincent Voiture'un, saltanatın başında bulunan kraliçe Anne d'Autriche ile arasının çok iyi oluşu, bunların Akademiyeye el uzatmalarını önlemiştir. Birkaç sene sonra, Voiture ölünce de, Fransız Akademisi, matem tutmak suretiyle, ona karşı minnettârlık borcunu ödemekten geri kalmamıştır.

Bilâhare, Colbert'in himayesi altına aldığı Fransız Akademisi, o andan itibaren, tam mânasıyla yerine oturmuş, şöhreti gün geçtikçe artmağa başlamıştır. Corneille, Racine, La Fontaine, Boileau, Bossuet, Perrault, Fléchier, Fénelon, la Bruyère gibi pek çok büyük şöhretler onun sinesinde yer aldılar.

Louis XIV 1643 yılında Fransız Akademisine Louvre'da bir daire tahsis etti.

1683 yılında, Jean de la Fontaine, Boileau'ya karşı, Akademiyeye âza seçilince, Kral Louis XIV son derece sinirlendi, zira, hükümdar, bir meseleden dolayı ona muğberdi. Bununla beraber, Boileau'nun da bu müesseseye girmesi gecikmiyecekti.

Çalışmalarına bir buçuk asır kadar huzur içinde devam eden Akademi, Fransız Büyük İhtilâli devrinde, 13 Ağustos 1793 tarihinde, bir

kararname ile fesh edildi.

İki sene sonra, 22 Ağustos 1795 tarihinde yürürlüğe giren kanunla «Fransa Millî Enstitüsü» adı altında yeni bir teşekkül kuruldu. Bir sürü istihalelerden geçtikten sonra, 1832 yılında, Fransız Akademisi yine eski hüviyetine bürünbildi.

Malûm olduğu veçhile, Fransız Enstitüsü âzalarının, merasimlefe giydikleri resmî üniformaları vardır. Bu üniformanın ihdasına, aşağıda nakledeceğimiz hâdisenin meydana gelişinden sonra lüzum görülmüştür:

Meşhur Marengo zaferini müteakip Paris'e dönen Napoléon'u Fransızlar büyük bir merasimle karşılamışlardı. Tabiatıyla, Akademi âzaları da, diğer devlet daireleri mensupları gibi, muzaffer kumandanı karşılamaya gitmişlerdi. Halk o kadar coşmuş, kendinden geçmiş ki, kıyafetlerinden kimlikleri belli olmayan Fransız Akademisi âzaları, bu kargaşalıklarda, âdeta ayaklar altında çiğnenmişler. Böyle üzücü bir vaziyetin, ileride, yeniden meydana gelmesini önlemek gayesiyle Akademi âzaları, kendileri için de bir üniforma ihdasını talep etmişler. Bu husus, alâkadarlarca kabul edilmiş ve kurulan bir komisyon, bugün de hâlâ kullanılan an'anevi yeşil üniformayı ihdas etmiştir. Hiç de romantik olmayan Talleyrand, onlardan bahsederken: «papağanlar!» dermiş.

Akademinin başlıca vazifesi, kullanılan kelimeler için alfabetik sıra tâyni suretiyle, bir diksiyoner meydana getirmektir. Âzalar, ihtiyacın meydana getirdiği yeni kelimeleri kabul etmekle kalmayacak, lisanı çirkinleştirenleri de, devamlı olarak yenilenmesi iktiza eden bu diksiyonerden atacaktı.

Eski kayıtların tetkikinden anlaşıldığına göre, bu çalışma programı, Akademinin, 20 Mart 1634 tarihinde akdettiği ikinci toplantısında tesbit edilmiştir. Akademinin ilk âzalarından ve Kardinal de Richelieu'nün yakınlarından bulunan Chapelin: «Fransız Akademesinin başlıca vazifesi, lisanımızı safiyete ve en yüksek bir belâgat'e erdirmek olmalıdır.» demişti.

Fransız Akademisi, bu düsturu asırlarca dikkat nazarına almaktan

geri kalmamış ve Fransızca lisanının, pürüzsüz ve temiz bir halde muhafazasını sağlamıştır. Bugün de bu usule aynen riayet etmektedir. Her hafta, bir araya gelen Akademi âzaları, yukarıda da belirttiğimiz gibi, büyük bir itina ile diksiyonerin tahririyle meşgul olurlar ve kitap tamamlanır tamamlanmaz, onun yeniden tanzimine girişirler. Günümüze kadar böylece devam edegelmiş olan bu iş, bütün tahminler hilâfına, yavaş bir tempo ile ilerler. 1634 yılından 1935 yılına kadar, kamus (diksiyoner) ancak sekiz defa yenilenebilmiştir.

1691 yılında tamamlanan ilk baskısı, Cemiyetin hâmisî Louis XIV'e takdim edildiği zaman, Kral, eseri şu sözlerle kabul etmiştir: «İşte çoktan beri beklenen bir eser. Kabiliyetli birçok kimselerin sayü gayreti neticesinde meydana gelmiş olması dolayısıyla bu eserin çok güzel ve lisan için de çok faydalı olduğuna şüphem yok. Zevkle kabul ettiğim bu kitabı boş vakitlerimde okuyarak ondan faydalanmaya gayret edeceğim.»

Kamusun yeniden düzenlenen ikinci baskısı 1718'de, üçüncüsü 1740'da, dördüncüsü 1762'de, fırtınalarla dolu Fransa İhtilâli Kebirinin geciktirdiği beşincisi 1799'da, altıncısı 1835'de, yedincisi 1878'de ve nihayet sekizincisi 1935'de tamamlanabilmiştir.

Akademi âzaları, haftada bir defa, eski Mazarin sarayı olan Fransa Enstitüsünün ikinci katındaki güzel ve geniş salonlarından birinde toplanırlar. Duvarları nefis Gobelin halıları ile kaplı bulunan bu salonda, insanın gözlerine, en evvel Kardinal de Richelieu'ye ait, Philippe de Champagne'in fırçasından çıkma boy resmî çarpar. Akademinin, ölünceye kadar değişmeyen bir temelli sekreteri vardır. Âzalar arasından seçilen bir direktörün riyasetinde aktedilen toplantıda, bir evvelki celseye ait zabıtlar, gelen dâvetiyeler ve sair evrak okunduktan sonra, esas vazifeleri olan kamusun tahriri işine girişilir. Direktörün, birbirini tâkiben okumağa koyulduğu bir evvelki kamustaki kelimeleri ele alan âzalar, onları büyük bir itina ve dikkatle gözden geçirirler, icabında lüzumlu değişikliklere başvururlar; bir kelime ile onların mukadderatını

tâyn ederler. Sakin bir hava içinde cereyan eden bu husustaki müzakereler son derecede ilgi çekici olur. Yeniden tanzimine girilen Kamusta, kelimelerin pek azı, hiç bir değişikliğe uğramadan, eski hâlelerini muhafaza eder. Onlar hakkında verilen izahatın hemen hepsi değişir. Nadiren de olsa, Kamustan çıkarılan kelimelere de rastlanır. Nihayet, Fransızca lisanına kabulü icap eden, bilhassa tekniğe ve ilme ait kelimeler üzerinde du-

Sinesinde pek büyük şöretler barındırmış olan Fransız Akademisine girebilmek hiç de kolay değildir. Molière, komediyen olduğu için, oraya kabul edilmemiştir. Garip olmakla beraber, Balzac, Baudelaire, Verlaine ve daha pek çok büyük edip ve şairler de bu Akademiye intisap edememişlerdir.

Âzalardan biri ölüncü, her Fransız, boşalan yere namzetliğini koyabilir. Temelli sekreter bu hususta yapılan müracaatları arkadaşlarına okur.

İntihap günü yaklaşınca, âzalar, reylerini herhangi bir menfaat karşılığında vermeyeceklerine dair yemin ederler.

Formalite tamamlandıktan sonra, âzalar, intihabını arzu ettikleri kimsenin ismini beyaz bir kâğıt üzerine kaydeder ve odacının uzattığı bir kaba atarlar. Akademiye girebilmek için, orada mevcut bütün âzaların kat'i ekseriyetini elde etmek lâzımdır, ekseriyet elde edilemezse, bu intihap işi dört defa tekrarlanır. Yine de bir netice alınmazsa, birkaç ay tehir edilir.

Fransız mareşalleri veya kardinaler müstesna, bir namzedin, ilk intihapta Akademiye girebilmesi nadiren mümkün olabilmektedir. Victor Hugo bile ancak dördüncü müracaatında buraya kabul edilebilmiştir. İlk seferinde, kendisine, kabiliyeti şüpheli bir dram yazarını, ikincisinde, ikinci planda bir tarihçiyi, üçüncüsünde de, vasat derecede bir âlimi tercih etmişlerdir.

Voltaire gibi, tanınmış bir flogozof ve yazar ise, Akademiye girebilmek için oniki sene beklemiştir.